

İBN TABÂTABÂ'NIN İLİM DÜNYASINDAKİ YERİ*

Ayşe Kutlu**

Öz

Ebü'l-Hasan İbn Tabâtabâ el-Alevî (ö. 322/934), Abbasilerin ikinci döneminde yaşamıştır. Bu dönem, tarihte kültürel ve ilmi açıdan hareketli bir dönem olmuş, her alanda çok değerli eserler ortaya konulmuştur. İbn Tabâtabâ öğrenimini doğup büyüdüğü yer olan İsfahan'da tamamlamış ve Arap Dili alanında önemli eserler ortaya koymuştur. Kaynaklarda İbn Tabâtabâ'ya nisbet edilen sekiz eser ismi geçmektedir. Günümüze ulaşan en önemli eseri 'İyârü's-Şi'r'dir. Bu eserini, şiir sanatını edebî ölçütlere göre açıklamak için kaleme almıştır. Sade bir üslupla ders kitabı formatında öz bilgiler vermiştir. İyârü's-Şi'r'i değerli yapan bir yönü de edebî tenkitin farklı konularında kısa açıklamalarda bulunmuş olmasıdır. Kendisi de bir şair olan İbn Tabâtabâ'nın şiirlere ilişkin yorumları kendisinden sonraki âlimler tarafından benimsenmiş ve benzer açıklamalarda bulunulmuştur. Sonraki dönemlerde kaleme alınan pek çok eserde İbn Tabâtabâ'nın ismine veya ismi zikredilmeksizin fikrine rastlamak mümkündür. Bu çalışmada ilk olarak İbn Tabâtabâ'nın hayatı ve eserleri tabakat kitaplarındaki bilgiler ışığında sunulmuştur. Daha sonra ise İbn Tabâtabâ'nın çağdaşı ve sonraki dönem âlimlerinin eserlerinden hareketle onun ilim dünyasına yapmış olduğu katkılara yer verilmiştir. İbn Tabâtabâ'dan sonra yaşayıp aynı konulara değinen bazı âlimlerin açıklamalarıyla İbn Tabâtabâ'nın açıklamaları örnekler üzerinden karşılaştırılmıştır. 'İyârü's-Şi'r'den sonra yazılan edebî tenkit kitaplarındaki bir takım bilgilerin İbn Tabâtabâ'nın görüşleriyle örtüşmesi, 'İyârü's-Şi'r'in hacminin küçüklüğüne rağmen etkisinin büyük olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagatı, İbn Tabâtabâ, 'İyârü's-Şi'r, Edebî Tenkit, Şiir Tenkiti, Belagat.

THE PLACE OF IBN TABATABA IN THE WORLD OF SCIENCE

Abstract

Ibn Tabâtabâ (322/934) lived in the second period of Abbasids. This was a culturally and scientifically dynamic period in which numerous valuable works were composed in every field. Ibn Tabâtabâ completed his education in İsfahan, where he was born and grew up. He has produced important works in the Arabic language field. In the sources, there are eight work titles related to Ibn Tabataba. The most important work that has survived until today is Iyar Al-shir. He wrote this work to explain the art of poetry according to literary criteria. He gave self-information in a textbook format with a simple style. Another aspect that makes Iyar Al-shir valuable is that it has made brief explanations on different topics of literary criticism. Ibn Tabâtabâ, who was a poet himself, him interpretation of the poem was adopted by the scholars who followed him and similar explanations were given. It is possible to coincide the name of Ibn Tabataba or the idea without mentioning it in many works written in the following periods. In this study, firstly, the life and works of Ibn Tabataba are presented in the light of the information in the biographical books. Later on, his contributions to the world of science based on the works of the scholars of the next period are given and the scholars lived at the same period with İbn Tabataba. The explanations of some scholars who lived after İbn Tabataba and addressed the same topics were compared with the explanations of İbn Tabataba. The fact that some information in the literary criticism books written after 'İyârü's-Şi'r' overlapped with the opinions of İbn Tabatabâ showed that despite the small volume of 'İyârü's-Şi'r', the effect was great.

Keywords: Arabic Language and Eloquence, Ibn Tabataba, Iyar al-Seer, Literary Criticism, Poetry Criticism, Eloquence.

* Bu makale, *İbn Tabâtabâ ve 'İyârü's-Şi'r* Adlı Eseri isimli yüksek lisans çalışmasından üretilmiştir. Bk. Ayşe Kutlu, *İbn Tabâtabâ ve 'İyârü's-Şi'r* Adlı Eseri (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

** Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagatı Ana Bilim Dalı - Assistant, Selçuk University, Faculty of Islamic Sciences Department of Basic Islamic Sciences Program, Branch of Arabic Language and Rhetoric Konya, Turkey e-mail: aysekutlu@selcuk.edu.tr

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6578-5564>

Atf/Citation: Ayşe Kutlu, "İbn Tabâtabâ'nın İlim Dünyasındaki Yeri" BAİD 11 (Haziran 2020): 114-133.

İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir.

Plagiarism: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.

Giriş

İslam Tarihi kaynaklarında Abbâsîler Dönemi siyasî, ilmî ve kültürel olaylara göre genel olarak dört bölüme ayrılmakta ve bu şekilde incelenmektedir.¹ Bu değerlendirmeye göre İbn Tabâtabâ İkinci Abbâsî Döneminde yaşamıştır. Abbâsîlerin bu ikinci dönemi, siyasî çalkantıların olduğu ve devletin zayıfladığı bir dönemdir. Bazı halifelerin görevden aniden alınması, suikasta uğraması ve çok da uzun sayılmayacak bir süreçte pek çok halifenin tahta geçmiş olması siyasî anlamda büyük bir zayıflamanın olduğunu göstermektedir.²

Abbâsî Devletinde resmî bir kast sistemi olmamakla birlikte genel olarak üç farklı tabakanın var olduğu söylenebilir. Bu tabakalardan ilki; halifeler, vezirler, komutanlar ve valiler gibi yönetim kademesinde bulunanlar ile tacirlerin ileri gelenlerinden oluşan nüfuz sahibi kişilerdir. İkinci grup olan orta tabaka; ordu mensupları, memurlar, tacirler ve üreticilerdir. En alt tabakada ise; çiftçiler, küçük esnaflar, hizmetçiler ve köleler yer almaktadır.³ Devlet hazinesinin zengin olması sebebiyle üst kademe refah ve lüks içinde yaşamını sürdürmektedir. Süslü evler ve ipekten şık elbiseler içinde istediklerini yiyip içmektedirler.⁴ Onlar bu ihtişamlı hayatı yaşarken, sadece köleler değil halkın çoğunluğu kıt kanaat geçinerek zor bir hayat sürdürmektedir. İnsanların yaşam koşullarındaki bu büyük dengesizlik ve toplumsal adaletsizlik, Abbâsîlere karşı pek çok ayaklanmanın meydana gelmesinin başlıca sebeplerindendir.⁵ Abbasi toplumunda eğlenceye ve gösterişe düşkün, ahlaki deformasyona uğramış bir grup bulunsa da insanların çoğu İslam'a uygun mütevazı bir hayat yaşamaktadır. Camiler ilim halkalarıyla ve ibadetle meşgul olan kimselerle doludur ve bu dönem ilim açısından bereketli bir dönem olarak tarihe geçmiştir.⁶

¹ Corcî Zeydân, *Târihu âdâbi'l-luğati'l-'Arabîyye* (Kahire: Müessesetü Hindâvî li't-Ta'lim ve's-Sekâfe, 2012), 395, 553, 633, 797.

² bk. Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsîler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/31-48; Eyüp Baş, *İslam Tarihi El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2013), 478.

³ Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî el-'Asrû'l-'Abbâsîyyü's-sânî* (Kahire: Dârü'l-Me'ârif, ts.), 53.

⁴ bk. İbn Ebû Tâhir, *Kitâbu Bağdâd*, nşr. İzzet el-'Attâr el-Hüseynî (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 3. Basım 2002), 123; Abdullah b. Muhammed İbnü'l-Mu'tez, *Tabakâtü's-şu'arâ*, nşr. 'Abdüssettâr Ahmed Ferec (Kahire: Dârü'l-Me'ârif, 3. Basım, ts.), 214.

⁵ Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî el-'Asrû'l-'Abbâsîyyü'l-evvel*, (Kahire: Dârü'l-Me'ârif, ts.), 51.

⁶ bk. Dayf, *el-'Asrû'l-'Abbâsîyyü'l-evvel*, 83-86.

Abbâsîler Dönemi hicri II. asrın sonlarından V. asrın başlarına kadar “Müslümanların Altın Çağı” ve “Müslümanların Bilimsel Rönesans Dönemi” olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde gerek İslâmî ilimler gerek felsefe ve doğa bilimleri gibi alanlarda önemli gelişmeler kaydedilmiştir.⁷ Bu dönemde yaşanan siyasi olumsuzluk ve kargaşalar ilim hayatını olumsuz yönde etkilememiştir. Bu ilmî hareketliliği ortaya çıkaran faktörlerden ilki, artan fetihler sayesinde farklı kültürlerle iletişime geçilmiş olmasıdır. Ayrıca tercüme faaliyetleri de kültürel ve ilmî hareketliliğe büyük katkılar sağlamıştır. Aynı zamanda Harun er-Reşîd, el-Mansûr, İbrahim b. el-Mehdî gibi ilme, edebiyata ve şiire destek verip ilgilenen devlet erkânının da bu ilmî ilerleyişteki payı oldukça büyüktür.⁸

Özetle, İbn Tabâtabâ'nın yaşamış olduğu bu dönem, Abbâsi Devletinde siyasî karışıklıkların, ayaklanma ve isyanların olduğu çalkantılı bir dönemdir. Ancak siyasîlerin lükse ve refaha olan düşkünlüğü, sosyal ve kültürel pek çok gelişmeye de kapı aralamıştır.⁹ İlim adamları ve sanatla ilgilenenler maddi ve manevî olarak yöneticiler tarafından desteklenmişlerdir. Bu nedenle de bu dönem, kültürel ve ilmî yönlerden verimli olmasıyla tarihe geçmiştir. Yine bu dönemde üretilen hemen hemen her alandaki bilgiler, alanlarındaki en değerli gelişmelerden kabul edilmektedirler. İbn Tabâtabâ da bu birikimden istifade etmiş ve hepsi günümüze kadar ulaşamamış olsa da değerli eserler ortaya koymuştur. İlim dünyasındaki önemine binaen İbn Tabâtabâ üzerine gerek ülkemizde gerek Arap dünyasında kayda değer çalışmalar yapılmıştır.¹⁰

1. İbn Tabâtabâ'nın Hayatı

Biyografi ve tarih kitaplarında İbn Tabâtabâ'nın tam ismi şu şekilde verilmiştir: Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim

⁷ Baş, *İslam Tarihi*, 511.

⁸ Devlet erkânının şairlere ve ilim adamlarına karşı ihsânları için bk. Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğâni* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1986), 5/195, 5/310, 5/177; Cemalettin Ebû'l-Mehâsin, *en-Nücûmüz-zâhire fî mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, (Mısır: Vizâratü's-Sekâfe ve'l-İrşâd el-Kavmî Dârü'l-Kütüb, ts.) 2/108, 2/205.

⁹ Dayf, *el-'Asrû'l-'Abbâsiyyü'l-evvel*, 48.

¹⁰ Örnek olarak bk. Halim Öznurhan, *İbn Tabâtabâ'nın Şiir Anlayışı* (Kayseri: Tez-Mer Ofset, 2013); Mücahit Küçüksarı, “İbn Tabâtabâ'ya Göre Şiirin Mahiyeti ve Türleri”, *Bilimname* 33/1 (Mayıs 2017); ‘Abdüsselâm ‘Abdülhafız ‘Abdül'al, *Nakdüş-şi'r beyne İbn Kuteybe ve İbn Tabâtabâ el-'alevî* (Mısır: Dârü'l-Fikri'l-'Arabî, ts.); İbn 'Aynî Abdullah, *el-Mekâyisü'n-nakdiyye fî kitâbi İyâri's-Şi'r li'bni Tabâtabâ el-'alevî* (Cezayir: Câmî'atü Ebî Bekr Belkâyd, Külliyyetü'l-Âdâb ve'l-Lügât, el-Lügatü'l-'Arabîyyetü ve Âdâbihâ, Yüksek Lisans Tezi, 2009-2010); Şerif 'Alâvene, *Kadâyâ en-nakdi'l-edebî ve'l-belâgati fî kitâbi İyâri's-Şi'r* (Ürdün: Dârü'l-Menâhic, 2003), 191.

Tabâtabâ b. İsmail b. İbrahim b. el-Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib. Kendisi İbn Tabâtabâ olarak meşhur olmuştur ve künyesi Ebü'l-Hasan el-'Alevî olarak zikredilmiştir.¹¹ Doğum tarihi ile ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Ancak III. asrın ilk yarısı bitmeden önce doğmuş olduğu tahmin edilmektedir.¹² Doğum yeri ise İsfahan olarak kaydedilmiştir. İsfahan'da doğmuş, orada yaşamış ve orada vefat etmiştir.¹³ Tabâtabâ, dedesi İbrahim'in lakabıdır.¹⁴

İbn Tabâtabâ'nın Ali ve Hasan isminde iki oğlu olduğu belirtilmiştir.¹⁵ el-'Alevî lakabının sebebine gelince, Hz. Hasan'ın soyundan gelmiş olması dolayısıyla bu lakabı aldığı kaydedilmiştir.¹⁶ İbn Tabâtabâ'nın biyografisini veren kitaplarda hakkında oldukça az bilgi yer almaktadır. Onun dîni inancına da biyografi kitaplarının hiçbirisi değinmemiştir. 'Alevî lakabı dolayısıyla ve de *A'yanu's-şi'a*'da zikredilmesi sebebiyle Şii olduğu düşünülmüştür. Fakat mezhebi her ne olursa olsun imanı kuvvetli, Allah'a güveni tam, hatalarını küfür gibi büyük görse de Allah'tan ümidini kesmeyecek kadar da ümitvâr birisidir.¹⁷

¹¹ Muhammed b. İmrân el-Merzübânî, *Mu'cemü's-şu'arâ*, (Beirut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2. Basım 1982), 463; Salahattin Halil b. Aybek b. Abdillâh es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, nşr. Ahmed el-Arnâvût ve Türkî Mustafa (Beirut: Dâru İhyâit-Türâs, 2000), 2/57; Hayreddin b. Mahmud b. Muhammed b. Ali b. Fâris ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, (b.y.: Dârü'l-İlim li'l-Melâyîn, 15. Basım 2002), 5/308; İbn Tabâtabâ, *İyârü's-şi'r*, muhakkik 'Abdülaziz b. Nâsir el-Mânî'in mukaddimesi, (Riyad, Dârü'l-Ulûm, 1985), 10; İsmail b. Muhammed el-Bağdâdî, *Hediyetü'l-ârifin* (İstanbul: Vekâletü'l-Me'ârif el-Celîle fi Matba'atiha el-Behiyye, 1951) 2/33.

¹² 'Abdüsselâm, *Nakdü's-şi'r*, 30; İbn Tabâtabâ, *İyârü's-şi'r*, muhakkik 'Abbas 'Abdüssâtir'in mukaddimesi (Beirut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005), Öznurhan, *İbn Tabâtabâ'nın Şiir Anlayışı*, 38, 39.

¹³ el-Merzübânî, *Mu'cemü's-şu'arâ*, 463; es-Safedî, *el-Vâfi*, 2/57; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 5/308.

¹⁴ İbn Hallikân (681/1282), İbn Tabâtabâ'nın amcasının oğlu Ebü'l-Kâsım Ahmed b. Tabâtabâ'nın biyografisini verirken Tabâtabâ lakabının nereden geldiğini açıklamıştır. Şöyle ki, dedesi İbrahim peltektir ve kâf (ق) harfini tâ (ط) olarak telaffuz etmektedir. Bir gün kıyafetini istemiş, hizmetçisi "Önü açık kollu elbisenizi mi getireyim?" diye sorduğunda cevaben *لَا بَلَّ طَبَاتِبًا* demiştir. Aslında bir elbise türü olan *طَبَاتِبًا* demek istemiştir ama peltekliliğinden dolayı o şekilde telaffuz etmesi sebebiyle bu olaydan sonra Tabâtabâ lakabıyla meşhur olmuştur. (Ebü'l Abbâs Şemsü'd-Dîn Ahmed b. Muhammed İbn Hallikân el-Bermekî el-İrbilî, *Vefeyâtü'l-a'yan*, nşr. İhsan Abbas, Beirut: Dâru Sâdir, 1900, 1/130.)

¹⁵ Ebû Abdullâh İbnü'l-Vezîr, *el-'Avâsım ve'l-kavâsım fi'z-zeb'an sünneti Ebi'l-Kâsım*, nşr. Şu'ayb el-'Arnâvût, (Beirut: Müessesetu'r-Risâle li't-Tibâ'ati ve'n-Neşri ve'l-Tevzi', 1994), 4/199.

¹⁶ İbn 'Aynî, *el-Mekâyisü'n-nakdiyye*, 38.

¹⁷ 'Abdüsselâm, *Nakdü's-şi'r*, 39, 40; Öznurhan, *İbn Tabâtabâ'nın Şiir Anlayışı*, 52.

Bir âlimin hayatında, ders aldığı hocaları ve kendisinin ders verdiği öğrencileri en önemli araştırma konularından birisidir. Fakat İbn Tabâtabâ'nın hocaları ve öğrencileriyle ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgi verilmemiştir. Kendisinden bahseden ve vefat tarihini veren tüm kaynaklar 322/934 yılında İsfahan'da vefat ettiğini kaydetmiştir. Nasıl öldüğü ise belirtilmemiştir.¹⁸

Yenilikçi olmakla birlikte geleneğe de sahip çıkan¹⁹ İbn Tabâtabâ keskin zekâsıyla bilinen, hafızası oldukça güçlü birisidir. Şiirlerinden hareketle nüktedan ve şakacı bir yönü olduğu söylenmiştir.²⁰ İbn Tabâtabâ üzerine araştırma yapanlar onun zengin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Zengin olmasının, ilim yolunu kendisine kolaylaştırdığını ve onu cömert kıldığını naklederler. Zenginliği sayesinde siyaset adamlarına yaklaşmayıp onlara medihler söylemediği, kimsenin kapısını çalmadığı zikredilir.²¹ İbn Tabâtabâ, zenginliği isteyen ve aynı zamanda malı mülkü önemseyen birisidir. Ama onun zengin olmayı istemesi mal toplayıp biriktirmek için değil; özgür olmak, kimseye muhtaç olmamak ve başkalarına yemek yedirmek içindir.²²

İbn Tabâtabâ'nın edebî şahsiyeti denilince akla ilk olarak şiir gelmektedir. Çünkü onun şairliği ön plandadır. Bununla birlikte kaynaklarda çok fazla bilgi yer almamak ve bazı şiir beyitleri hatta günümüze ulaşan kıymetli eseri *'İyârü's-Şîr'* bile bir takım kaynaklarda başkalarına nisbet edilmektedir.²³ İbn Tabâtabâ'nın felsefe ve mantığa ilgisinin olabileceğini düşünüp onun şiirlerini o gözle okuyan çağdaş müelliflerden 'Abdüsselâm 'Abdülhafız 'Abdül'âl, bu konuda net bir şey bulamadığını söylemiştir.²⁴ Ancak İbn Tabâtabâ, *'İyârü's-Şîr'* de Aristo'nun bir sözünü nakletmiş ve bu sözün şairler tarafından manasının mısralara nakledildiğini söylemiştir.²⁵

¹⁸ Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, nşr. İhsân Abbâs (Beirut: Dârü'l-Fikri'l-İslâmî, 1993), 2310; es-Safedî, *el-Vâfi*, 2/57; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 5/308; Ömer b. Rıza Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin* (Beirut: Mektebetü'l-Müsenna Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, t.y), 8/312; Fuat Sezgin, *Târîhü't-türâsî'l-'Arabî* (Suudi Arabistan: İdâratü's-Sekâfe ve'n-Neşr bi'l-Câmi'a, 1991) 4/ 244.

¹⁹ Küçükşarı, "İbn Tabâtabâ'ya Göre Şiirin Mahiyeti ve Türleri", 112.

²⁰ 'Abdüsselâm, *Nakdü's-Şîr*, 34, 35.

²¹ El-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, 2314, 2315; 'Abdüsselâm, *Nakdü's-Şîr*, 33.

²² 'Abdüsselâm, *Nakdü's-Şîr*, 37.

²³ Yapılan araştırma neticesinde zikri geçen eserin, kendisine ait olduğu sonucuna ulaşılmıştır. bk. Kutlu, *İbn Tabâtabâ ve 'İyârü's-Şîr Adlı Eseri*, 44-45.

²⁴ 'Abdüsselâm, *Nakdü's-Şîr*, 45, 46.

²⁵ İbn Tabâtabâ, *'İyârü's-Şîr*, nşr. 'Abdü'laziz b. Nâsır el-Mâni' (Riyad: Dârü'l-'Ulûm, 1985), 130.

Yine başka bir yerde ise “*filozoflardan birisi*” diyerek Empedokles’e işaret etmiştir.²⁶ Bu ibareler, onun felsefeye ilgisinin olduğunu ve bir miktar felsefe öğrendiğini düşündürmektedir.

2. İbn Tabâtabâ'nın Eserleri

İbn Tabâtabâ'nın edebiyat ve tenkit alanında çok önemli bir payı olmasına rağmen eserlerinin çoğu kaybolmuştur. Biyografi kitaplarında kendisine nisbet edilen eserler şunlardır:

2.1. Dîvân

Kaynaklarda iyi bir şair olduğu belirtilen İbn Tabâtabâ'nın şiirlerinden oluşan Dîvân'ını İbnü'n-Nedîm (ö. 385/995) zikretmiştir.²⁷ Yine onun bildirdiğine göre bu şiirleri alfabetik olarak sıralayıp düzenleyen ve dîvân haline getiren, Türk asıllı tarihçi Ebû Bekir es-Sûlî'dir (ö. 335/946).²⁸ İbn Hallikân'ın da gördüğünü belirttiği²⁹ bu Dîvân bütünüyle günümüze kadar ulaşmamıştır.³⁰ Ancak İbn Tabâtabâ'nın şiirlerinin bazı bölümleri; *Mu'cemü'l-üdebâ*,³¹ *Muhâdaratü'l-üdebâ*,³² *Mu'cemü's-şua'râ*,³³ *el-Muhammedûn mine's-şua'râ ve eş'âruhüm*,³⁴ *Dîvânü'l-me'ânî*,³⁵ *Zehrü'l-âdâb*,³⁶ *el-Besâir ve'z-zehâir*,³⁷ *Hâssü'l-hâs*,³⁸ *Simârü'l-kulûb*,³⁹ *et-Temsîl ve'l-muhâdara*,⁴⁰ *el-Bedî*,⁴¹ *el-Masûn fi'l-edeb*⁴² gibi pek çok eserde

²⁶ İbn Tabâtabâ, *İyârü's-şîr*, 23.

²⁷ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, nşr. İbrahim Ramazân (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 2. Basım, 1997), 169.

²⁸ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 185.

²⁹ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yan*, 1/130.

³⁰ Sezgin, *Târîhü't-türâsî'l-Arabî*, 4/245.

³¹ bk. el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, 2312-2317.

³² bk. er-Râğib, el-İsfehânî, *Muhâdaratü'l-üdebâ ve mühâverâtü's-şua'râ ve'l-büleğa* (Beyrut: Şeriketü Dâri'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, h. 1420) 1/49, 1/56, 1/120, 1/144, 1/146, 1/284, 1/706.

³³ bk. el-Merzübânî, *Mu'cemü's-şua'râ*, 463.

³⁴ bk. Ebü'l-Hasen Cemâlüddîn el-Kiftî, *el-Muhammedûn mine's-şua'râ ve eş'âruhüm* (b.y.: Dârü'l-Yemâme, 1970), 26.

³⁵ bk. Ebü Hilâl el-'Askerî, *Dîvânü'l-me'ânî*, (Beyrut: Dârü'l-Cil, t.y), 1/130, 1/198, 1/216, 1/238, 1/333, 1/350, 2/11, 2/144.

³⁶ bk. Ebü İshak el-Husrî, *Zehrü'l-âdâb ve semerü'l-elbâb* (Beyrut: Dârü'l-Cil, ts.), 1/186, 3/811.

³⁷ bk. Ali b. Muhammed Ebü Hayyân et-Tevhîdî, *el-Besâir ve'z-zehâir*, nşr. Vedâd el-Kâdî, (Beyrut: Dâru Sâdir, 1988), 5/220.

³⁸ bk. Ebü Mansûr es-Se'âlebî, *Hâssü'l-hâs*, nşr. Hasan el-Emîn (Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hayat, t.y), 79, 133.

³⁹ bk. es-Se'âlebî, *Simârü'l-kulûb fi'l-muzâf ve'l-mensûb* (Beyrut: Dârü'l-Me'ârif, Kahire, t.y), 3, 52, 83, 231, 287, 470, 598.

⁴⁰ bk. es-Se'âlebî, *et-Temsîl ve'l-muhâdara*, nşr. 'Abdulfettâh Muhammed el-Hulv, (b.y.: ed-Dâru'l-'Arabiyye li'l-Kitâb, 2. Basım, 1981), 104.

kaydedilmiş ve bir bütün halinde olmasa da parçalar şeklinde günümüze ulaşmıştır.

2.2. Tehzibü't-tab'

İbn Tabâtabâ'nın farklı şâirlerden seçmiş olduğu şiirlerden oluşan eseridir. Bu eser; *Mu'cemü'l-üdebâ*'da,⁴³ *el-Vâfi*'de,⁴⁴ *el-A'lâm*'da⁴⁵ ve *Mu'cemü'l-müellifin*'de⁴⁶ zikredilmiştir. Aynı zamanda İbn Tabâtabâ'nın diğer bir eseri olan *'İyârü's-şi'r*'de de bu eserin adı birkaç farklı yerde geçmiştir. İbn Tabâtabâ şiirle ilgilenen bir kişinin kadim şairlerin tuttuğu yolu tutup onların yöntemlerini kullanması açısından örnek olması için bu kitapta şiir seçmeleri yaptığını ifade etmektedir.⁴⁷ Ancak zikredilen bu eser günümüze ulaşmamıştır.

2.3. el-'Arûz

Kaynaklarda İbn Tabâtabâ'nın bu eserin ismi geçmekte ve hakkında başka bir bilgi bulunmamaktadır.⁴⁸ Sadece Yâkût el-Hamevî (ö. 626/1229), daha önce bu kitabın benzerinin getirilmediğini kaydetmiştir.⁴⁹

2.4. Medhal fî ma'rifeti'l-mu'ammâ mine's-şi'r

Anlamı kapalı bazı şiirleri şerh etmek için kaleme alınmış olan bu eserin ismi kaynaklarda geçmektedir.⁵⁰ Ayrıca Muhammed b. Abdurrahman el-Hedlek tarafından bir dergide neşredilmiş⁵¹ olan bu eser Süleymaniye Kütüphanesi'nde altı varak halinde mevcuttur. *Risâle fî istihrâci'l-mu'ammâ* şeklinde de isimlendirilen bu çalışma, küçük bir risâle tarzındadır.⁵²

⁴¹ bk. Ebü'l-'Abbas Abdullah İbnü'l-Mu'tez, *el-Bedî' fi'l-bedî'* (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1990), 101, 104.

⁴² bk. Ebü Ahmed el-'Askerî, *el-Masûn fi'l-edeb*, nşr. 'Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kuveyt: Matba'atu Hukûmet-i Kuveyt, 2. Basım, 1984), 31, 33, 34, 37, 40, 42, 43.

⁴³ el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, 2310.

⁴⁴ es-Safedî, *el-Vâfi*, 2/57.

⁴⁵ ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 5/308.

⁴⁶ Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, 8/312.

⁴⁷ İbn Tabâtabâ, *'İyârü's-şi'r*, 10, 12, 50.

⁴⁸ es-Safedî, *el-Vâfi*, 2/57; ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, 5/308; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, 8/312.

⁴⁹ el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, 2310.

⁵⁰ el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, 2310; es-Safedî, *el-Vâfi*, 2/57; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, 8/312.

⁵¹ Öznurhan, *İbn Tabâtabâ'nın Şiir Anlayışı*, 48, 49.

⁵² *'İyârü's-Şi'r* muhakiki 'Abdülaziz'in Süleymaniye Kütüphanesi'nde yer aldığını belirttiği bu yazma nüshaya yapılan araştırmalar neticesinde ulaşılamamıştır. Söz konusu risalenin bilgilerinin kayıtlara yanlış girildiği düşünülmektedir.

2.5. Takrîzü'd-defâtîr

Kaynaklarda sadece ismi zikredilen⁵³ bu eser, kitapların değerini açıklayan ve onları okuma esnasında iyisini seçmeyi öğretmeyi amaçlayan bir çalışma olabilir. Çünkü İbn Tabâtabâ, gerek Arapların gerek Acemlerin ilimlerine vâkıf olması sebebiyle kültürlüdür ve onun kitapları eğitimle alakalıdır. İbnü'n-Nedîm'in *el-Fihrist*'inde geçen ve İbn Tabâtabâ'ya ait olan yedi beytin onun bu eserinden alındığı düşünülmüştür.⁵⁴

2.6. Senâmü'l-me'âlî

Sadece İbnü'n-Nedîm'in zikrettiği bu eser hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.⁵⁵

2.7. eş-Şi'r ve Ş-Şu'arâ

Yine sadece İbnü'n-Nedîm'in zikrettiği ve *İhtiyârühü (seçmeleri)* diye bahsettiği bu eserin, *Tehzîbü't-tab'* ile aynı eser olduğu düşünülmüştür.⁵⁶ Çünkü İbn Tabâtabâ *Tehzîbü't-tab'*ı anlatırken وَقَدْ جَمَعْنَا مَا اخْتَرْنَا مِنْ أَشْعَارِ الشُّعْرَاءِ (Şairlerin şiirlerinden seçtiklerimizi topladık.) demiştir.⁵⁷

2.8. 'İyârü's-Şi'r

İbn Tabâtabâ *'İyârü's-Şi'r* adlı eserinde, şiir sanatını edebî ölçütlere göre açıklamayı amaçlamıştır. Kendisi de bir şair olan İbn Tabâtabâ, şiiri iyi-kötü olarak sınıflandırmasının yanı sıra, lafız ve mana, müvelled şairlerin şiirlerinin incelenmesi, teşbih çeşitleri ve serikât gibi konulara da değinmiştir. Teorik bir edebî tenkit kitabı denilebilecek olan eser, sade bir üslupla ders kitabı niteliğinde kaleme alınmıştır.

'İyârü's-Şi'r, İbn Kuteybe'ye (ö. 276/889) ait olan *eş-Şi'r ve Ş-Şu'arâ* eserindeki bazı hüküm ve görüşlerden istifade etmesi bakımından onun bir tamamlayıcısı olarak görülmüş⁵⁸ ve şiir tenkidi alanında yazılmış ikinci önemli eser olarak kabul edilmiştir.

⁵³ el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, 2310; es-Safedî, *el-Vâfi*, 2/57; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, 8/312; Sezgin, *Târîhü't-türâsi'l-'Arabî*, 4/246.

⁵⁴ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 1/23; Sezgin, *Târîhü't-türâsi'l-'Arabî*, 4/246; İbn Aynî Abdullah, *el-Mekâyisü'n-nakdiyye*, 57.

⁵⁵ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 1/169.

⁵⁶ İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, 1/169; İbn Tabâtabâ, *'İyârü's-Şi'r*, muhakkik 'Abdülaziz b. Nâsır el-Mâni''in mukaddimesi, 24.

⁵⁷ İbn Tabâtabâ, *'İyârü's-Şi'r*, 10.

⁵⁸ İhsan Abbâs, *Târîhü'n-nakdi'l-edebî 'inde'l-'Arab* (Beyrut: Dârü's-Sekâfe, 1983), 133.

İbn Tabâtabâ, bu eserinde şiirin tanımını verirken ilk önce nazma dikkat çekerek şekli tarifini yapmış ve doğal bir yetenek ve edebî zevkin gerekliliğini vurgulamıştır. Ardından biraz daha ayrıntıya girmiş ve şiir yazımı için başka şartlar da koymuştur ve ancak bunlara dikkat etmekle güzelliğin tercih edilip çirkinliğin terk edilebileceğini ve her şeyi yerine koymak suretiyle adaletin sağlanabileceğini zikretmiştir. Manaya uygun lafız seçmeyi adaletle ilişkilendirmesi de konuya verdiği önemi göstermektedir.⁵⁹

İbn Tabâtabâ'nın kitabının isminden de anlaşılacağı üzere onun en çok üzerinde durduğu ve kitabının büyük kısmını oluşturan konu şiir türleridir. Şiirleri genel olarak muhkem ve kusurlu olmak üzere iki grupta değerlendirmiştir⁶⁰. Kusurlu kabul ettiği şiirleri de kendi içinde farklı alt başlıklarda incelemiştir.⁶¹ Lafız ve mana temelli yaptığı bu taksimde kafiye ve vezne de dikkat etmiştir. O, ne lafza fazla önem verip manayı ihmal etmiş ne de manayı ön plana çıkararak lafız göz ardı etmiştir. İkisine de hak ettiği değeri vermiş ve her ikisindeki eksiklikler sebebiyle de şiirin kusurlu kabul edileceğini örneklerle izah etmiştir.

İbn Tabâtabâ'nın şiir tenkidi amacıyla *'İyârü's-şî'r'*i kaleme aldığı dönemde belagat henüz bir ilim haline gelmemiştir. Bu sebeple belagata dair bazı sanatlarla birkaç örnekle değinip geçmiştir. Fakat teşbihe ayrı bir önem vermiş ve onu uzun uzun örneklerle açıklamıştır. Zira kendi açıklamalarında da sık sık teşbihlerle izahlar yapması, bu sanatı son derece önemsedğini göstermektedir.⁶²

İbn Tabâtabâ, aruz ve kafiyenin şiiri güzelleştiren unsurlardan olduğunu düşünmektedir. Ancak edebî bir zevke sahip olmayan birisinin teorik olarak aruz ve kafiyeyle bilmekle güzel bir şiir inşâdını başaramayacağını söyleyecek kadar da gerçekçidir. Aruz konusunda yazdığı bilinen fakat günümüze ulaşmayan eserini, *'İyârü's-şî'r'*den önce yazmış olduğu düşünülmüştür. Çünkü o konunun zaten bilindiğini varsaymış ve *'İyârü's-şî'r'*de tekrar detaylı bir açıklama getirmemiştir. Hatta genelde her konuya şiirlerden örnekler verdiği halde aruza dair herhangi bir örnek de

⁵⁹ bk. İbn Tabâtabâ, *'İyârü's-şî'r'*, 5-7.

⁶⁰ bk. İbn Tabâtabâ, *'İyârü's-şî'r'*, 82.

⁶¹ bk. İbn Tabâtabâ, *'İyârü's-şî'r'*, 136, 145, 152, 169.

⁶² bk. İbn Tabâtabâ, *'İyârü's-şî'r'*, 15-25.

zikretmemiştir. Kafiye konusunda ise daha detaylı açıklamalar yapmış ve örnekler de vermiştir.⁶³

İbn Tabâtabâ, serikâtı bir şairin kendisinden önce başka birisinin kullandığı herhangi bir anlamı alıp daha güzel bir şekilde şiirlerinde ifade etmesi olarak değerlendirmiş ve bu sebeple konuya olumsuz bakmamıştır. Bunu değerli madenleri eriterek yeniden şekillendiren bir kuyumcu ve bir elbiseyi yeni bir renge boyayan bir boyacıya benzetmek suretiyle, serikât konusunun aslında yeniliğe ve gelişmeye katkı sağladığını düşünmüştür.⁶⁴

İbn Tabâtabâ *'İyârü's-Şi'r'*de kadime saygı duymuş ve dönem öncelikleri sebebiyle onların daha şanslı olduklarını kabul etmiştir. Fakat o, eskiye takılı kalıp yeni şairlere de haksızlık yapmamıştır. Ayrıca bir şiiri değerlendirirken hangi dönemde söylendiğinden ziyade şiirin güzelliğinin dikkate alınması gerektiğini söyleyerek genel adaletli duruşunu bu konuda da sürdürmüştür.⁶⁵

İbn Tabâtabâ'nın ismiyle özdeşleşmiş olan bu eseri günümüze ulaştırmıştır. Yaklaşık olarak h. IV. asrın başları gibi erken bir dönemde yazılan *'İyârü's-Şi'r'*in, özellikle edebî tenkit noktasında katkısı büyüktür.⁶⁶

3. İlim Dünyasındaki Yeri

İlimle uğraşan bir insanın hayatı, ürettiği eserleriyle ve öğrettiği fikirleriyle anlam kazanır. İbn Tabâtabâ hakkında kaynaklarda geniş bilgiler yer almamaktadır. Ancak o, kendisinden sonra gelen pek çok edebiyatçı ve müellifi etkileyerek özellikle edebî tenkit alanında mümtaz şahsiyetler arasında yerini almıştır. Bu bölümde, eserlerinde İbn Tabâtabâ'nın fikirlerinden istifade eden bazı âlimler üzerinden onun ilim dünyasındaki yeri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

İbn Tabâtabâ'dan ilmî olarak etkilenenler içinde ilk olarak el-Merzûbânî (ö. 384/994) zikredilebilir. el-Merzûbânî *Mu'cemü's-Şu'arâ*'sında İbn Tabâtabâ'yı ve şiirlerini övmüş ve onu edebiyat alanında bir şeyh olarak nitelendirmiştir.⁶⁷ O, edebî tenkide dair kaleme aldığı önemli eseri *el-Müveşşah*'ta İbn Tabâtabâ'nın şiir eleştirilerinden çokça alıntılar yapmış

⁶³ bk. İbn Tabâtabâ, *'İyârü's-Şi'r'*, 5-6, 217-218.

⁶⁴ bk. İbn Tabâtabâ, *'İyârü's-Şi'r'*, 124-131.

⁶⁵ bk. İbn Tabâtabâ, *'İyârü's-Şi'r'*, 12-13, 123.

⁶⁶ Eserin muhteva ve yöntem tahlili için bk. Kutlu, *İbn Tabâtabâ ve 'İyârü's-Şi'r' Adlı Eseri*.

⁶⁷ el-Merzûbânî, *Mu'cemü's-Şu'arâ*, 463.

ve bunları tasdik etmiştir.⁶⁸ Anlatılmak istenen şeye tam olarak ulaşamamış eksik şiirler için verdiği Cahiliye devri şairi Nâbiğa ez-Zübyânî'ye ait olan şu beyit örnek olarak gösterilebilir (el-Basît):

مَاضِي الْجَنَانِ أَحْيَى صَبْرٍ إِذَا نَزَلَتْ حَزْبٌ يُوَانِلُ مِنْهَا كُلُّ تَنْبَالٍ

“Canlar alandır kardeşim Sabr, savaşın patlak verip her korkağın kaçtığı zaman.”⁶⁹

Buradaki تَنْبَالٍ kelimesi, kısa boylu kişi veya korkak kişi için kullanılan bir sıfattır. Eğer beyitte şair kısa boylu kişiyi kastediyorsa kısa boylu kişinin sığınak ya da kaçma isteğinde bulunması uzun boylu kişiden nasıl daha elverişli olur? Yani savaştan kaçmak için kişinin kısa ya da uzun olmasının bir değeri yoktur. Eğer korkak anlamıyla kullanıldığı düşünülse daha da kusurludur. Çünkü korkak kimse savaş kızışınca da korkar, ortalık sakinken de korkar. en-Nâbiğâ'nın bu beytiyle ilgili İbn Tabâtabâ'nın görüşünü el-Merzûbânî aynen almış ve nakletmiştir.⁷⁰ Onun İbn Tabâtabâ'nın görüşlerini aynen naklettiği başka örnekler de verilebilir ama konuyu uzatmamak için bu kadarıyla yetinilecektir.

İbn Tabâtabâ'dan hemen sonraki dönemde yaşamış olan ve Arap Dili ve Belagatında önemli bir pâyeye sahip olan Ebû Hilâl Askerî (ö. 400/1009'dan sonra) de, İbn Tabâtabâ'dan ilmî açıdan etkilenenlerden birisidir. O, *es-Sinâ'ateyn* adlı eserinde konuları açıklarken İbn Tabâtabâ'nın ismini açıkça vermemiş olsa da başta İhsan Abbas olmak üzere pek çok araştırmacı onun birçok konuda İbn Tabâtabâ'dan etkilendiğini ve onun görüşlerine benzer şeyler yazdığını belirtmişlerdir. Çünkü *es-Sinâ'ateyn* ders kitabı tarzında kaleme alınmıştır. Önceki âlimlerin bilgilerini büyük ölçüde nakledip düzenleyen özet mahiyetinde bir kitaptır ve el-'Askerî burada yaptığı nakilleri aldığı kaynakları tek tek zikretmemiştir. Ancak İbn Tabâtabâ'yla aynı fikirleri beyan ettiği pek çok konu mevcuttur.⁷¹ Örnek olması için el-'Askerî'nin ve İbn Tabâtabâ'nın teşbihi taksim edişlerine bakılabilir:

⁶⁸ bk. Muhammed b. 'İmrân el-Merzûbânî, *el-Müveşşah fî meâhizi'l-ülemâ 'ale's-şu'arâ*, nşr. Muhammed Hüseyin Şemseddin (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1995), 46, 66, 75.

⁶⁹ en-Nâbiğa ez-Zübyânî, *Dîvânü'n-Nâbiğa ez-Zübyânî*, nşr. Şükrî Faysal (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1990), 140.

⁷⁰ el-Merzûbânî, *el-Müveşşah*, 56, 57; İbn Tabâtabâ, *'İyârü's-şî'r*, 166.

⁷¹ Abbas, *Târîhü'n-nakd*, 355, 356; İbn Aynî Abdullah, *el-Mekâyisü'n-Nakdiyye*, 226-263; 'Alâvene, *Kadâyâ en-nakd*, 191; 'Abdüsselâm, *Nakdü's-şî'r*, 501, 502.

İbn Tabâtabâ

1. Şeklin ve görüntünün benzetilmesi
2. Rengin benzetilmesi
3. Sesin benzetilmesi
4. Hareket, hız ve yavaşlık gibi farklı unsurların benzetilmesi
5. Mananın benzetilmesi⁷²

el-'Askerî

1. Şeklin benzetilmesi
2. Renk ve güzelliğin benzetilmesi
3. Renk ve görüntünün benzetilmesi
4. Hareketin benzetilmesi
5. Mananın benzetilmesi⁷³

el-'Askerî'nin İbn Tabâtabâ'ya çok yakın bir taksime gitmesi ve hemen hemen onunla aynı şiir beyitlerini örnek olarak kullanması, ondan istifade ettiğini göstermektedir. el-'Askerî'nin *es-Sinâ'ateyn*'inde İbn Tabâtabâ'nın *'iyârü's-şî'r*'iyle örtüşen ve ondan faydalandığına işaret eden pek çok konu vardır. Örneğin hakikate uzak mecaz ve hakikate yakın mecaza İbn Tabâtabâ, art arda el-Müsekkab ve 'Antere'nin şiirlerinden beyitleri örnek olarak vermiştir.⁷⁴ el-'Askerî de bu beyitleri aynı şekilde art arda vermiş ve İbn Tabâtabâ ile aynı açıklamaları yapmıştır.⁷⁵ Bunlara ek olarak ikisinin arasında benzer olan başka pek çok açıklama da bulunabilir.

Bir diğer isim, Arap dilinin en önemli temsilcilerinden olan mutasavvıf ve felsefeci Ebû Hayyân et-Tevhîdî'dir (ö. 414/1023). et-Tevhîdî, edebiyat, dil, tarih ve felsefeyle ilgili bilgiler ve bazen hikmetli ve eğlenceli kıssalar içeren eseri *el-Besâir ve'z-zehâir*'de, İbn Tabâtabâ'dan bazı alıntılar yapmıştır. Genel olarak İbn Tabâtabâ'nın teşbihlerle, mananın lafızlara uygun olması konusunda ve bir şairin dikkat etmesi gereken şeylerle ilgili yaptığı açıklamalarını vermiştir.⁷⁶ Kitabın bir yerinde de ona ait olan üç beyitlik bir şiir bölümünü nakletmiştir.⁷⁷ et-Tevhîdî, İbn Tabâtabâ'nın cümlelerini olduğu gibi nakletmiş, sadece kısa alıntılarla yetinmeyip uzun bir şekilde tüm açıklamalarını vermiş ve bunu alıntılarının sonunda belirtmiştir. Bu da onun, İbn Tabâtabâ'nın fikirlerine duyduğu güveni ve ondan etkilendiğini göstermesi açısından önemlidir.

⁷² İbn Tabâtabâ, *'iyârü's-şî'r*, 25.

⁷³ Ebû Hilal el-'Askerî, *es-Sinâ'ateyn*, nşr. Ali Muhammed el-Becâvî ve Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Unsuriyye, h. 1419), 245-249.

⁷⁴ bk. İbn Tabâtabâ, *'iyârü's-şî'r*, 200, 201.

⁷⁵ bk. el-'Askerî, *es-Sinâ'ateyn*, 115.

⁷⁶ bk. et-Tevhîdî, *el-Besâir ve'z-zehâir*, 5/108, 7/28, 7/88, 7/96.

⁷⁷ bk. et-Tevhîdî, *el-Besâir ve'z-zehâir*, 5/220.

Büyük dil bilgini Abdülkâhir el-Cürcânî (ö. 471/1078-79) de, İbn Tabâtabâ'nın bazı şiir beyitlerini *Esrârü'l-belâğa*'sında nakletmiştir.⁷⁸ Bu nakillerin haricinde onun görüşlerini rivayet ettiğine dair kendisinin açık bir beyanı bulunmamaktadır. Ancak İbn Tabâtabâ'nın ismini açıkça zikretmemiş olsa bile, kendisinden daha önce yaşamış ve kendisiyle hemen hemen aynı konulardan bahsetmiş birisi olması sebebiyle onu görmezden gelemeyeceği düşünülmektedir. el-Cürcânî'nin en-Nâbiğâ'ya ait aşağıdaki beyte yaptığı yorum, onun İbn Tabâtabâ'dan etkilendiğine işaret etmesi açısından oldukça önem arz etmektedir (et-Tavîl):

فَإِنَّكَ كَاللَّيْلِ الَّذِي هُوَ مُدْرِكِي وَإِنْ جُنْتُ أَنْ الْمُنْتَأَى عَنْكَ وَاسِعٌ

“Senden kaçacak yerin bol olduğunu sansam da, sen bana yetişen gece gibisin.”⁷⁹

Bu beyitte en-Nâbiğâ كَاللَّيْلِ (gece gibi) demiş, كَالصُّبْحِ (gündüz gibi) dememiştir. Öfke anında bu benzetmeyi yaptığı için muhababını gündüz yerine geceye ve onun korkularına benzetmiştir. Beyit hakkındaki bu mülahazada İbn Tabâtabâ ile el-Cürcânî hemfikirdir.⁸⁰ el-Cürcânî'nin İbn Tabâtabâ'nın görüşüne benzer bir izahta bulunması kendisinden önce yaşamış olan bu büyük münekkitin görüşlerini benimsediğini hissettirmektedir.⁸¹

İbn Tabâtabâ'nın eserleri bölümünde de belirttiği gibi onun şiirlerinden oluşan dîvânı günümüze ulaşmamıştır. Ancak çeşitli eserlerde onun şiirlerine rastlamak mümkündür. Tüm bu müelliflerin İbn Tabâtabâ'nın şiirlerini bilip nakletmiş olması da, onun şiirlerine olan genel beğeniyi göstermesi açısından ayrıca önemlidir. Onun geceyi tasvir etmiş olduğu aşağıdaki iki beyti, gece tasviri konusundaki en güzel ifadeler olarak kabul görmüştür. Özellikle İbn Manzûr (ö. 711/1311) ve et-Tîfâşî (ö. 651/1253), bu beyitleri gece ve yıldız tasviri konusunda en iyi beyitler olarak değerlendirmişlerdir. (el-Basît):

وَلَيْلَةٍ مِثْلَ أَمْرِ السَّاعَةِ اقْتَرَبَتْ حَتَّى تَقْصَتْ وَلَمْ تَسْعُرْ بِهَا قِصْرًا
لَا يَسْتَطِيعُ بَلِغٌ وَصَفَ سُرْعَتِهَا كَانَتْ وَلَمْ تَغْتَلِقْ وَهَمَّا وَلَا نَظْرًا

⁷⁸ bk. Abdülkâhir el-Cürcânî, *Esrârü'l-belâğa*, nşr. Mahmud Muhammed Şakir (Kahire: Matba'atü'l-Medenî, ts.), 229, 231.

⁷⁹ en-Nâbiğâ, *Dîvânü'n-Nâbiğâ*, 52.

⁸⁰ İbn Tabâtabâ, *İyârü's-Şi'r*, 79, 80; el-Cürcânî, *Esrârü'l-belâğa*, 255.

⁸¹ 'Alâvene, *Kadâyâ en-nakd*, 206.

“Kıyamet günü gibi yaklaşan hatta biz kısaldığını hissetmeden biten geceye andolsun, hiçbir mahir şair onun hızını tasvir edemez. O olur ve ne hayal ne de düşünce ona yetişir(onun hızına erişir).”⁸²

İbn Tabâtabâ'nın şiir beyitlerinin pek çoğunu nakledip günümüze gelmesini sağlayanlardan birisi olarak es-Se'âlebî'nin (ö. 429/1038) de burada zikredilmesi gerekir. O, pek çok eserinde İbn Tabâtabâ'nın şiirlerini vermiş ve onları beğendiğini belirtmiştir.⁸³ *Fıkhü'l-lüğa* adlı eserinin mukaddimesinde bu tarz bir kitabı neden yazdığını açıklarken ve yine *Simârü'l-kulûb*'unun girişinde İbn Tabâtabâ'nın şu beyitlerini vermiştir (el-Kâmil):

لَا تُنْكِرُنْ إِهْدَاءَنَا لَكَ مُنْطِقًا مِنْكَ اسْتَفْتَدْنَا حُسْنَهُ وَنِظَامَهُ
فَاللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَشْكُرُ فِعْلَ مَنْ يَتْلُو عَلَيْهِ وَحْيَهُ وَكَلَامَهُ

“Güzelliğini ve düzenini senden istifade ettiğimiz sözü sana sunmamızı garipseme. Zira Allah azze ve celle, kendi vahyini ve kelamını okuyanın amelini mükâfat verendir.”⁸⁴

Bir kitabın önsözü kitabın en önemli kısımlarından birisidir. es-Se'âlebî ise her iki kitabının girişinde de İbn Tabâtabâ'nın bu beyitlerini vermiştir. Buradan hareketle denilebilir ki İbn Tabâtabâ, es-Se'âlebî'yi etkilemiş önemli bir kişidir.

Bilindiği üzere bazı şairlerin dîvânları yazma bir eser olarak iki kapak arasında mevcut değildir. Bu sebeple onların şiirleri, farklı kaynaklardan derlenerek dîvânları oluşturulur. Daha önce de değinildiği üzere İbn Tabâtabâ, erken bir dönem sayılan h. III. asrın sonları ile IV. asrın

⁸² Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn İbn Manzûr, *Nisârü'l-ezhâr fî'l-leyli ve'n-nehâr* (Kostantiniyye, Matba'atu'l-Cevâib, h. 1298), 53; es-Se'âlebî, *Men gâbe 'anhü'l-mutrib* (Beyrut: el-Matba'atü'l-Edebiyye, h. 1309), 50; Ebü'l-Abbâs et-Tifâsî, *Sürürü'n-nefs bimedâriki'l-havâssi'l-hams*, nşr. İhsan Abbas (Beyrut: el-Müessesetü'l-'Arabiyye li'd-Dirâsâti ve'n-Neşr, 1980), 35.

⁸³ bk. es-Se'âlebî, *Simârü'l-kulûb*, 3, 52, 83, 231, 287, 470, 477, 548, 558, 598, 657, 695; es-Se'âlebî, *Yetîmetü'd-dehr fî mehâsini ehli'l-'asr* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1983), 2/147, 5/10, 5/112; es-Se'âlebî, *Ahsenü mâ semî'tü* (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 23, 51, 87, 88, 99; es-Se'âlebî, *Men gâbe 'anhü'l-mutrib*, 24, 26, 33, 49, 54, 55, 58, 64, 70, 74, 105, 108; es-Se'âlebî, *et-Temsîl*, s.104; es-Se'âlebî, *el-İcâz ve'l-İcâz* (Kahire: Mektebetü'l-Kur'ân, ts.), 209; es-Se'âlebî, *el-Letâif ve'z-Zarâif*, (Beyrut: Dârü'l-Menâhil, ts.), 66.

⁸⁴ es-Se'âlebî, *Fıkhü'l-lüğa ve sîrrü'l-'Arabiyye*, (Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsî'l-'Arabî, 2002), 24; es-Se'âlebî, *Simârü'l-kulûb*, 3; el-'Askerî, *Dîvânü'l-me'anî*, 1/130; el-Husrî, *Zehrü'l-âdâb*, 1/186; Abdurrahman el-Berkükî, *ez-Zehâir ve'l-'abkariyyât*, (Mısır: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, ts.) 1/211.

başlarında yaşamış bir münekkit, edip ve şairdir. Onun *'İyârü's-şî'r* adlı eseri de, farklı şairlere ait olan pek çok şiir beytini içermektedir. Burada geçen şiirler zaman zaman dîvân derlemelerinde referans olarak kullanılmış ve *'İyârü's-şî'r*, bu yönüyle de Arap diline önemli katkılar sağlamıştır.⁸⁵

İbn Tabâtabâ'nın kıymetli eseri *'İyârü's-şî'r* üzerine yazılan ve onu eleştirdiği bilinen tek eser Hasan b. Bişr el-Âmidî'ye (ö. 371/981) ait olan *Mâ fi 'İyârî's-şî'r mine'l-hata'*⁸⁶ veya diğer adıyla *Nakdü 'İyârî's-şî'r'*⁸⁷ dir. Bu eser günümüze ulaşmamıştır ancak onda *'İyârü's-şî'r*'in tenkit edildiği bilinmektedir. el-Âmidî'nin bu eseri yazmış olması bile İbn Tabâtabâ'dan etkilendiğini ve onun eserini okuyup iyice anladığını göstermesi açısından önemlidir. Onun *'İyârü's-şî'r*'deki hangi konularda eleştiri ve düzeltmeler getirdiği bilinmemektedir. Ancak meşhur eseri *el-Müvâzene*'de İbn Tabâtabâ ile bazı konularda benzer şeyler söylediği tespit edilmiştir. el-Âmidî görüşlerini verirken İbn Tabâtabâ'nın ismini açıkça hiçbir yerde zikretmemiştir. Fakat ikisinin açıklamalarının benzerliği, bu etkilenişe işaret etmektedir. Örneğin serikât konusunda el-Âmidî de İbn Tabâtabâ gibi tüm alıntılarının kötü olmadığını, bilakis sonra gelen bir kişinin önceki birinin kullandığı bir anlamı alıp daha ustaca ifade etmesi durumunda, bunun övülen bir alıntı olduğunu söyler. Aynı şekilde teşbih konusunda da İbn Tabâtabâ'nın görüşünü almış ve kendi eklemeleriyle konuyu şekillendirmiş olduğu düşünülmektedir. Ayrıca el-Âmidî'nin sık sık kullandığı; *عَادَةُ الْعَرَبِ*⁸⁸ (Arapların âdeti) ve *فِي كَلَامِ الْعَرَبِ*⁸⁹ (Arapların dilinde) gibi ifadeler de İbn Tabâtabâ'nın kullandığı *سُنَنُ الْعَرَبِ*⁹⁰ (Arapların

⁸⁵ bk. Sâ'ide b. Cüeyye el-Hüzelî, *Şî'rü Sâ'ide b. Cüeyye el-Hüzelî*, nşr. Meysâ' Katlân (Ürdün: Ürdün Üniversitesi Kütüphanesi, 2003), 142, 201; İbrahim b. Herme el-Kuraşî, *Şî'rü İbrahim b. Herme el-Kuraşî*, nşr. Muhammed Neffa' ve Hüseyin 'Atvân (Dimeşk: Mektebetü'd-Duktûr Mervân el-'Atiyye, 1969), 87; Şemmâh b. Dırar ez-Zübyânî, *Dîvânü's-Şemmâh b. Dırar ez-Zübyânî*, nşr. Selahaddin el-Hâdî (Kahire: Dârü'l-Me'ârif, 2009), 271.

⁸⁶ Bu eser kaynaklarda zikredilmiş olmasına rağmen günümüze ulaşmamıştır. bk. İbnü'l-Kıftî, *İnbâhü'r-ruvât 'alâ enbâhi'n-nühât*, (Kahire: Dârü'l-Fikri'l-'Arabî, 1982), 1/323; Celaleddin es-Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât fi tabakâti'l-lügaviyyîn ve'n-nühât*, nşr. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim (Lübnan: Mektebetü'l-'Asriyye, ts.) 1/501.

⁸⁷ Abbas, *Târihü'n-Nakd*, 133.

⁸⁸ Hasan b. Bişr el-Âmidî, *el-Müvâzene beyne şî'ri Ebi Temmam ve'l-Buhturî*, nşr. Seyyid Ahmed Nasr, (Kahire: Dârü'l-Me'ârif, 1992) 1/141, 1/149, 1/555.

⁸⁹ el-Âmidî, *el-Müvâzene*, 1/35, 1/190, 1/208, 1/211, 1/214, 2/94, 2/255, 3/53.

⁹⁰ İbn Tabâtabâ, *'İyârü's-şî'r*, 50.

âdeti) gibi ifadeleri çağrıştırmakta ve el-Âmidî'nin İbn Tabâtabâ'dan etkilendiğine işaret etmektedir.⁹¹

İbn Tabâtabâ bir şair ve münekkit olması yönüyle en çok diltleri etkilemiştir. Ancak çok fazla olmamakla birlikte, farklı alanlardaki bazı kitaplarda da onun ismine veya görüşlerine rastlamak mümkündür. Örneğin büyük sosyolog İbn Haldûn'un (ö. 808/1406) meşhur *Mukaddime*'sinde şiirle ilgili verdiği bilgiler İbn Tabâtabâ'nın görüşlerine benzemektedir. İbn Haldûn bu eserinde, iyi bir şiir söylemek için bazı şartların gerektiğini, bunlardan birisinin de önceki şairlerin şiirlerini ezberleyip onları iyice öğrenerek bir edebî zevk oluşturmak olduğunu söylemiştir.⁹² Bu nokta, İbn Tabâtabâ'nın da vurguladığı ve iyi bir şiir inşâdı için ortaya koyduğu şartlardan birisidir.⁹³ Aynı şekilde sözün hâlin gereğine göre söylenmesinin, şiirin güzelliğini artıran şeylerden olduğu noktasında da İbn Haldûn'un İbn Tabâtabâ gibi düşündüğü görülmektedir.⁹⁴ Son olarak şiir inşâdına başlamadan önce kafiye'nin hazır olmasının istenmesiyle kafiye'ye ayrı bir önem atfedilmesi konusunda da aralarındaki benzerlik dikkat çekmektedir.⁹⁵

İsti'âre konusuna sık sık örnek olarak kullanılan İbn Tabâtabâ'ya ait olan bir şiir beyti, belâgat eserleri dışında bir tefsir kitabında ve bir akâid kitabında da geçmektedir. Kendisi aynı zamanda bir dil bilgini olan İbn Âşûr (ö. 1393/1973) ve Zeydî-Selefî âlim Ebû Abdullah İbnü'l-Vezîr (ö. 840/1436), İbn Tabâtabâ'nın aşağıdaki beytini isti'âre örneği olarak eserlerinde kullanmışlardır (el-Münserih):

لَا تَعَجُّبُوا مِنْ بَلَى غَلَاتِهِ قَدَّرَ أَرْزَارَهُ عَلَى الْقَمَرِ

“Onun geceliğinin eskimesine şaşırmayın, zira düğmelerini dolunayın üzerine iliklemetedir.”⁹⁶

⁹¹ Abbas, *Târihü'n-nakd*, 170; 'Alâvene, *Kadâyâ en-nakd*, 184, 185.

⁹² İbn Haldûn el-İşbilî, *Dîvânü'l-mübtede' ve'l-haber fî târihi'l-'Arabi ve'l-Berber ve men 'âsarahüm min zevi's-şe'ni'l-ekber*, nşr. Halil Şehade (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1988), 1/790.

⁹³ İbn Tabâtabâ, *'İyârü's-şi'r*, 6.

⁹⁴ İbn Haldûn, *Dîvânü'l-mübtede'*, 1/764; İbn Tabâtabâ, *'İyârü's-şi'r*, 23.

⁹⁵ İbn Haldûn, *Dîvânü'l-mübtede'*, 1/791; İbn Tabâtabâ, *'İyârü's-şi'r*, 5, 6; 'Alâvene, *Kadâyâ en-nakd*, 213, 214.

⁹⁶ Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dârü't-Tûnûsiyye li'n-Neşr, 1984) 1/314; İbnü'l-Vezîr, *el-'Avâsım*, 8/310; el-Cürcânî, *Esrârü'l-belâğa*, 305; Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî, *Miftâhü'l-'ulûm*, nşr. Nu'aym Zirzûr, (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2. Basım, 1987), 371, 386; 'Abdü'l-Müte'âl es-Sa'îdî, *Buğyetü'l-'izâh li telhisi'l-Miftâh fî 'Ulûmi'l-Belâğa* (b.y.: Mektebetü'l-Âdâb, 2005) 3/484; Yahya b. Hamza el-

Ayrıca İbn Âşûr, fıkıh alanında büyük ilgi uyandıran ve Türkçe'ye de tercümesi yapılmış olan önemli eseri *Mâkâsidü's-şerî'ati'l-İslâmiyye*'de de, İbn Tabâtabâ'nın *'İyârü's-şî'r'*inde geçen⁹⁷ ve kendisinin şiirde mananın önemini vurguladığı satırlarına yer vermiştir.⁹⁸

Sonuç

Edebî tenkit alanı için çok erken bir dönemde yaşamış olan İbn Tabâtabâ, sosyal ilişkileri kuvvetli, zeki, adaletli ve kimseye minnet etmeyen gururlu birisidir. Hangi alanlarda ve kimlerden eğitim aldığı kaynaklarda zikredilmemiştir. Fakat ilmin hemen hemen her dalının gelişme kaydettiği bereketli bir dönemde yaşamış olması, farklı alanlardan istifade etmiş olabileceğini düşündürmektedir. Bununla birlikte onun en bilinen yönü, iyi bir münekkit ve iyi bir şair olmasıdır. İbn Tabâtabâ, yaşadığı dönemin ilmî birikiminden istifade etmiş ve *'İyârü's-şî'r'* başta olmak üzere farklı eserler telif etmiştir. Ancak *'İyârü's-şî'r'* ve bir risalesi dışındaki diğer eserleri günümüze ulaşmamıştır.

Edebî tenkit alanı, özellikle şiir tenkidi *'İyârü's-şî'r'* adlı eseriyle büyük bir ilerleme kaydetmiştir. İbn Tabâtabâ'nın bu eseri, erken dönemde telif edilmiş olması sebebiyle ihtiva ettiği şiirlerin günümüze intikali açısından da oldukça önem arz etmektedir.

İbn Tabâtabâ, aynı zamanda iyi bir şairdir. Zira şiirleri gerek Arap Dili'ne dair yazılmış eserlerde gerek farklı alanlardaki eserlerde yer almıştır. Bu şekilde farklı eserlerde dağınık olarak yer alan şiir beyitlerinin toparlanmasıyla bir dîvânının oluşturulduğu ama bu dîvânın bütünüyle günümüze ulaşmadığı belirtilmiştir. Ancak ömrünü İsfahan'da geçirmiş ve oradan hiç ayrılmamış birisinin şiirlerinin, yazılı bir dîvânı olmamasına rağmen bu kadar farklı eserde yer alıyor olması, onun şiirlerine olan genel beğeniyi ve kendisinin iyi bir şair olduğunu göstermesi açısından kayda değerdir.

İbn Tabâtabâ, çok kısa bir ömrü olmamasına rağmen doğduğu yer olan İsfahan'dan hiç ayrılmamış ve orada vefat etmiştir. Bundan dolayı hakkında çok fazla bilgiye ulaşamamıştır. Buna rağmen kendisinden

'Alevî, *et-Tirâz li esrâri'l-belâğa ve 'ulûmi hakâiki'l-i'câz* (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Unsuriyye, h. 1423) 1/132.

⁹⁷ İbn Tabâtabâ, *'İyârü's-şî'r'*, 24.

⁹⁸ Muhammed et-Tâhir İbn 'Âşûr, *Mâkâsidü's-şerî'ati'l-İslâmiyye*, nşr. Muhammedü'l-Habîb İbnü'l-Hüce (Katar: Vizâratü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 2004) 1/660.

sonra gelen pek çok edebî tenkit ve belagat kitabında bazen açıkça ismi zikredilerek kendisinden alıntı yapılmış, bazen de ismi zikredilmeyip izlerine rastlanmıştır.

Ayrıca İbn Haldun'un iyi bir şiir inşadı için belirlediği şartların İbn Tabâtabâ'nın şartlarıyla benzemesi, farklı alanlarda yapılan çalışmaların da kısmen '*İyârü's-şi'r*'den faydalandıklarını düşündürmektedir. Bu da özelde '*İyârü's-şi'r*'in, genelde İbn Tabâtabâ'nın görüşlerinin yenilikçi ve isabetli olduğu konusundaki genel kabule işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abbas, İhsan. *Târihü'n-nakdi'l-edebî 'inde'l-'Arab*. Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 1983.
- 'Abdüsselâm 'Abdülhafız 'Abdül'al. *Nakdü's-şi'r beyne İbn Kuteybe ve İbn Tabâtabâ el-'alevî*, Mısır: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, ts.
- 'Alâvene, Şerif. *Kadâyâ en-nakdi'l-edebî ve'l-belâgati fi kitabi 'İyârü's-şi'r*. Ürdün: Dâru'l-Menâhic, 2003.
- el-'Alevî, Yahya b. Hamza. *et-Tirâz li esrâri'l-belâga ve 'ulûmi hakâiki'l-i'câz*, Beyrut: el-Mektebetü'l-'Unsuriyye, H 1423.
- el-Âmidî, Hasan b. Bişr. *el-Müvâzene beyne şî'ri Ebî Temmam ve'l-Buhturî*, nşr. Seyyid Ahmed Nasr, Kahire: Dâru'l-Me'ârif, 1992.
- el-'Askerî, Ebû Ahmed. *el-Masûn fi'l-edeb*. nşr. 'Abdüsselâm Muhammed Hârun, Kuveyt: Matba'atü Hükümet-i Kuveyt, 2. Basım, 1984.
- el-'Askerî, Ebû Hilâl. *Dîvânü'l-me'anî*, Beyrut: Dâru'l-Cil, ts.
- el-'Askerî, Ebû Hilâl. *es-Sunâ'ateyn*. nşr. Ali Muhammed el-Becâvî ve Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Beyrut: el-Mektebetü'l-'Unsuriyye, h. 1419.
- el-Bağdâdî, İsmail b. Muhammed. *Hediyetü'l-ârifin*. İstanbul: Vekâletü'l-Me'ârif el-Celîle fi Matba'atiha el-Behiyye, 1951.
- Baş, Eyüp. *İslam Tarihi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- el-Berkükî, Abdurrahman b. 'Abdirrahman. *ez-Zehâir ve'l-'abkariyyât*, Mısır: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, ts.
- Cemalettin Ebü'l-Mehâsin. *en-Nücumüz-zâhire fi mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, Mısır Vizâratü's-Sekâfe ve'l-İrşâd el-Kavmî Dâru'l-Kütüb, ts.
- el-Cürcânî, Abdülkâhir. *Esrâri'l-belâga*. nşr. Mahmud Muhammed Şakir, Kahire: Matba'atü'l-Medenî, ts.
- Dayf, Şevki. *Târihü'l-edebî'l-'Arabî el-'Asrî'l-'Abbâsiyyü'l-evvel*. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ts.
- Dayf, Şevki. *Târihü'l-edebî'l-'Arabî el-'Asrî'l-'Abbâsiyyü's-sânî*. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, ts.
- Ebü Abdullah İbnü'l-Vezîr. *el-'Avâsım ve'l-kavâsım fi'z-zeb 'an sünneti Ebi'l-Kâsım*, nşr. Şu'ayb el-'Arnâvût. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle li't-Tibâ'ati ve'n-Neşri ve'l-Tevzi', 1994.
- Ebü'l-Ferec el-İsfehâni. *el-Eğâni*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-'İlmiyye, 1986.
- el-Hamevî, Yâkût. *Mu'cemü'l-iüdebâ*, nşr. İhsân Abbâs. Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-İslâmî, 1993.
- el-Husrî, Ebû İshak. *Zehri'l-âdâb ve semerü'l-elbâb*. Beyrut: Dâru'l-Cil, ts.
- el-Hüzelî, Sâ'ide b. Cüeyye. *Şi'rü Sâ'ide b. Cüeyye el-Hüzelî*. nşr. Meysâ' Katlân, Ürdün: Ürdün Üniversitesi Kütüphanesi, 2003.
- İbn 'Âşûr, Muhammed et-Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, Tunus: Dâru't-Tünûsiyye li'n-Neşr, 1984.
- İbn 'Âşûr, Muhammed et-Tâhir. *Mâkâsidü's-şerî'ati'l-İslâmiyye*. nşr. Muhammedü'l-Habîb İbnü'l-Hüce, Katar: Vizâratü'l-Evkâf ve's-Şu'ni'l-İslâmiyye, 2004.
- İbn 'Aynî Abdullah. *el-Mekâyisü'n-nakdiyye fi kitâbi İyârü's-şi'r li'bni Tabâtabâ el-'alevî*. Cezayir: Câmi'atu Ebî Bekr Belkâyd, Külliyyetü'l-Âdâb ve'l-Lügât, el-Lügatü'l-'Arabiyyetü ve Âdâbihâ, Yüksek Lisans Tezi. 2009-2010.

- İbn Ebû Tâhîr. *Kitâbu Bağdâd*, nşr. İzzet el-‘Attâr el-Hüseynî, Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 3. Basım, 2002.
- İbn Haldûn el-İşbîlî. *Dîvânü'l-mübtede' ve'l-haber fi târîhi'l-'Arabi ve'l-Berber ve men 'âsarahüm min zevi's-şe'ni'l-ekber*. nşr. Halil Şehade, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1988.
- İbn Hallikân, Ebü'l Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed el-Bermekî el-İrbîlî. *Vefeyâtü'l-a'yan*, nşr. İhsan Abbas, Beyrut: Dâru Sâdır, 1900.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn. *Nisâru'l-ezhâr fi'l-leyli ve'n-nehâr*. Kostantiniyye: Matba'atü'l-Cevâib, H 1298.
- İbn Tabâtabâ. *İyârü's-şi'r*. nşr. 'Abbas 'Abdüssâtîr, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- İbn Tabâtabâ. *İyârü's-şi'r*. nşr. 'Abdulaziz b. Nâsir el-Mânî, Riyad: Dârü'l-'Ulûm, 1985.
- İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât 'alâ enbâhi'n-nühât*. Kahire: Dârü'l-Fikri'l-'Arabî, 1982.
- İbnü'l-Mu'tez, Ebü'l-'Abbas Abdullah b. Muhammed. *Tabakâtü's-şu'arâ*, nşr. 'Abdüssettâr Ahmed Ferec, Kahire: Dârü'l-Me'ârif, 3. Basım, ts.
- İbnü'l-Mu'tez, Ebü'l-'Abbas Abdullah b. Muhammed. *el-Bedi' fi'l-bedi'*. Beyrut: Dârü'l-Cil, 1. Basım, 1990,
- İbnü'n-Nedîm, Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Yakub. *el-Fihrist*. nşr. İbrahim Ramazân, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 2. Basım, 1997.
- Kehhâle, Ömer b. Rızâ. *Mu'cemü'l-müellifin*. Beyrut: Mektebetü'l-Müsenna Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.
- el-Kiftî, Ebü'l-Hasen Cemâlüddîn. *el-Muhammedün mine's-şu'arâ ve eş'ârühüm*. b.y.: Dârü'l-Yemâme, 1970.
- el-Kuraşî, İbrahim b. Herme. *Şi'ru İbrahim b. Herme el-Kuraşî*. nşr. Muhammed Neffâ' ve Hüseyin 'Atvân, Dimeşk: Mektebetü'd-Duktûr Mervân el-'Atiyye, 1969.
- Kutlu, Ayşe. *İbn Tabâtabâ ve İyârü's-Şi'r Adlı Eseri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Küçüksarı, Mücahit. "İbn Tabâtabâ'ya Göre Şiirin Mahiyeti ve Türleri". *Bilimname* 33/1 (Mayıs 2017), 89-118.
- el-Merzûbânî, Muhammed b. 'İmrân. *el-Müveşşah fi meâhizi'l-'ülemâ 'ale's-şu'arâ*. nşr. Muhammed Hüseyin Şemseddin. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- el-Merzûbânî, Muhammed b. İmrân. *Mu'cemü's-şu'arâ*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1982.
- en-Nâbîga ez-Zübyânî. *Dîvânü'n-Nâbîga ez-Zübyânî*. nşr. Şükrî Faysal, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1990.
- Öznurhan, Halim. *İbn Tabâtabâ'nın Şiir Anlayışı*. Kayseri: Tez-Mer Ofset, 2013.
- er-Râgîb el-İsfehânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed. *Muhâdarâtü'l-üdebâ ve muhâverâtü's-şu'arâ ve'l-büleğa*. Beyrut: Şeriketü Dâri'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam. H 1420.
- es-Sa'îdî, 'Abdü'l-Müte'âl. *Buğyetü'l-izâh li telhisi'l-Miftâh fi 'Ülûmi'l-Belâğa*, b.y.: Mektebetü'l-Âdâb, 2005.
- es-Safedî, Salahattin Halil b. Aybek b. Abdullah. *el-Vâfi bi'l-vefeyât*. nşr. Ahmed el-Arnâvût ve Türki Mustafa, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 2000.
- es-Se'âlebî, Ebu Mansûr. *Simâru'l-kulûb fi'l-muzâf ve'l-mensûb*, Beyrut: Dârü'l-Me'ârif, Kahire, ts.
- es-Se'âlebî, Ebu Mansûr. *Ahsenü mâ semi'tü*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- es-Se'âlebî, Ebu Mansûr. *el-'câz ve'l-icâz*. Kahire: Mektebetü'l-Kur'ân, ts.
- es-Se'âlebî, Ebu Mansûr. *el-Letâif ve'z-zarâif*. Beyrut: Dârü'l-Menâhil, ts.
- es-Se'âlebî, Ebu Mansûr. *et-Temsil ve'l-muhâdara*. nşr. 'Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, b.y.: ed-Dârü'l-'Arabiyye li'l-Kitâb, 2. Basım, 1981.
- es-Se'âlebî, Ebu Mansûr. *Fikhü'l-lüğa ve sirrü'l-'Arabiyye*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 2002.
- es-Se'âlebî, Ebu Mansûr. *Hâssü'l-hâs*. nşr. Hasan el-Emin, Beyrut: Dâru Mektebetü'l-Hayat, ts.
- es-Se'âlebî, Ebu Mansûr. *Men gâbe 'anhü'l-mutrib*. el-Matba'atü'l-Edebiyye, H 1309.
- es-Se'âlebî, Ebu Mansûr. *Yetimetü'd-Dehr Fî Mehâsini Ehli'l-'Asr*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- es-Sekkâkî, Ebü Ya'kûb. *Miftâhü'l-'ulûm*. nşr. Nu'aym Zirzûr, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1987.

- Sezgin, Fuat. *Târîhü't-türâsi'l-'Arabî*. Suudi Arabistan: İdâratü's-Sekâfe ve'n-Neşr bi'l-Câmi'a, 1991.
- es-Süyûtî, Celaleddin. *Bügyetü'l-vü'ât fi tabakâti'l-lügaviyyîn ve'n-nühât*. nşr. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim, Lübnan: Mektebetü'l-'Asriyye, ts.
- et-Tevhîdî, Ali b. Muhammed Ebû Hayyân. *el-Besâir ve'z-zehâir*. nşr. Vedâd el-Kâdî, Beyrut: Dâru Sâdır, 1988.
- et-Tifâşî, Ebü'l-Abbas. *Sürürü'n-nefs bimedâriki'l-havâssi'l-hams*. nşr. İhsan Abbas, Beyrut: el-Müessesetü'l-'Arabiyye li'd-Dirâsâti ve'n-Neşr, 1980.
- Yıldız, Hakkı Dursun. "Abbasîler". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/31-48. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Zeydân, Corcî. *Târihü âdâbi'l-lügati'l-'Arabiyye*. Muessesetu Hindâvî li't-Ta'lim ve's-Sekâfe, Kahire, 2012.
- ez-Ziriklî, Hayreddin b. Mahmud b. Muhammed b. Ali b. Fâris. *el-A'lâm*. b.y.: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 15. Basım, 2002.
- ez-Zübeyânî, Şemmâh b. Dırar. *Dîvânü's-Şemmâh b. Dırar ez-Zübeyânî*. nşr. Selahaddin el-Hâdî, Kahire: Dârü'l-Me'ârif, 2009.

Balıkesir İlahiyat Dergisi
Balıkesir Theology Journal

Derginin Eski Adı

Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
(Yayımlanan Sayılar: Yıl 2015, Cilt 1, Sayı 1 - Yıl 2019, Sayı 10)

Sahibi/Owner

Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi adına
Prof. Dr. Mehmet Bayyığıt

Yazı İşleri Müdürü/Responsible Manager

Dr. Öğr. Üyesi Lütfü Cengiz

Editörler/Editors in Chief

Doç. Dr. Mehmet Özkan
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Ali Çanakçı

Editör Yardımcıları/Assistant Editors

Dr. Öğr. Üyesi Recep Emin Gül
Dr. Öğr. Üyesi Asem Hamdy Ahmed Abdelghany

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Mehmet Bayyığıt, Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Muhiddin Okumuşlar, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Çaycı, Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Ejder Okumuş, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman Akkuş, Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Bahçekapılı, Yalova Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Dirik, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Özkan, Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr. Esmâ Sayın, Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr. Y. Emre Gördük, Balıkesir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Demir, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Ali Çanakçı, Balıkesir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Lütfü Cengiz, Balıkesir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Polat, Balıkesir Üniversitesi

Dizgi-Mizanpaj/Layout

Asem Hamdy Ahmed Abdelghany, Recep Emin Gül

Yazışma/Correspondence

Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Dinkçiler Mah. Soma Cad. Altreyül/Balıkesir

Telefon: 0 266 249 61 79 & **Faks:** 0 266 239 87 46

E-posta: balikesirilahiyatdergisi@gmail.com

Web: <http://ilahiyatdergisi.balikesir.edu.tr>, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/baid>

Baskı Yeri

Erman Ofset Matbaacılık LTD. ŞTİ. - Fevzi Çakmak Mah. Özlem Cad. No: 33/G Karatay/Konya
Tel: 0332 342 01 55 • Sertifika No: 15409

Basım Tarihi

Haziran 2020

İNDEKSLER



08.06.2020



30.06.2019



30.06.2019



30.06.2015



03.05.2020